

Список використаних джерел і літератури:

1. Вронська Т. В. Репресій проти родин «ворогів народу» в мемуарах представників української діаспори. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». 2015. Випуск 23 С. 266 – 273.
2. Упокорення страхом: Книжка Тамари Вронської про те, як СРСР перетворив усіх своїх громадян на заручників режиму життя: Інтерв'ю з автором [Електронний ресурс] URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/upokorennya-strahom>
3. Гуцула В. Доля дітей «ворогів народу» в СРСР. URL: <https://zbruc.eu/node/44121>.
4. Подкур Р. Становище дітей репресованих громадян в контексті політики державного терору (1937–1938 рр.). Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб. ст. 2008. С. 137-152.
5. Дети ГУЛАГа. 1918–1956 / Под ред. акад. А. Н. Яковлева. М.: МФД, 2002. 631 с.

Ткач Олена

КОНЦЕПЦІ ПОХОДЖЕННЯ КРИМСЬКИХ КАРАЇМІВ

У доповіді характеризуються основні наукові теорії щодо походження кримських караїмів, нечисленної етноконфесійної групи, яка сформувалася у Криму й проблема етнічної ідентифікації якої остаточно не вирішена.

Ключові слова: караїм, етногенез, кримські караїми.

The report describes the main scientific theories concerning the origin of the Crimean Karaites, a small ethnic ethno-confessional group, which was formed in Crimea and the problem of ethnic identification which has not been finally resolved.

Keywords: Karaism, ethnogenesis, Crimean Karaite.

Сучасна наука термін «караїми» вживає у двох значеннях: для визначення прихильників однієї з течій іудаїзму – караїзму, і щодо представників конкретної етноконфесійної групи [9, 102], у якій співпадає етнічна та віросповідна назви.

«Караїми» в перекладі з староеврейської означає «ті, хто читає». Їхнє віровчення базується на Старому Заповіті. Караїми визнають лише Тору - перші 5 книг Біблії - і відмовляються від «усної» традиції - Талмуда. На їхню думку, Закон Божий досконалий і незмінний, він не потребує корекції, в ньому можна знайти все, що необхідно для праведного життя. Тому матеріал, що викладений в Талмуді, для караїмів не має сакрального значення.

Власне кримські караїми (самоназв. – «къарай») - це один з малих народів світу, чисельність якого постійно скорочується. В 1897 р. в Російській імперії нараховувалось 12894 караїми, а в 1914 р. їхня кількість

зменшилась до 8 тисяч. За Всесоюзним переписом 1989 р. в Україні проживало 1404 караїми, в тому числі 882 - в Криму (в цілому по Союзу - 2,6 тис.). За даними Всеукраїнського перепису 2001 р. у країні мешкало 1196 караїмів (з них 671 - в АР Крим) [7].

Проблема етнічної ідентифікації кримських караїмів остаточно не вирішена, що робить запропоноване дослідження актуальним. За його мету визначено характеристику основних концепцій походження цього народу. Вивчення походження кримських караїмів ускладнюється відсутністю писемної традиції і накладенням історичних і психологічних факторів, які вплинули на самосвідомість самих караїмів. Великий внесок у вивчення історії цього народу зробив А.С. Фіркович (1784-1874), який спромігся за підтримки влади зібрати унікальну колекцію рукописів давньоєврейською мовою, досліджував караїмські некрополі Криму. Серед загальних праць, в яких знайшло відбиття традиційне розуміння історії кримських караїмів, є історико-етнографічні нариси караїмського народу Бориса Ельяшевича (1881-1971) [2]. У 20-30-і рр. ХХ ст. це була одна з перших спроб на базі комплексного вивчення всіх збережених джерел, систематизувати матеріали з історії караїмів. Караїмському народу присвятили свої праці такі видатні науковці як В. Радлов, Т. Ковальський, В. Гордльовський, А. Зайончковський тощо.

Однак багато питань з історії караїмів все ж залишаються нерозв'язаними й спірними. Однією з таких є проблема походження караїмів. Слід зазначити, що частина дослідників вважає кримських караїмів нащадками хазарів, половців та інших тюркських народів, частина — субетнічною групою єврейського походження, треті намагаються об'єднати ідеї перших та других. Отже, виділяють три основні концепції: тюркську (хозарську або кумано-кипчацьку), синкретичну (єврейсько-тюркську із підваріантами) та єврейську. Хозарська теорія вперше була висунута російським вченим-сходознавцем В. В. Григор'євим в 1846 р. і отримала досить широку популярність. Згідно з нею караїми є нащадками хозарів – тюркського народу VII-X ст., серед районів розселення якого був Крим, що прийняли юдаїзм у формі караїзму. Противники хозарської теорії наводять наступні факти: караїмська мова належить до кипчацької групи, а хозарська — до болгарської, отже, між цими двома тюркськими мовами немає близького споріднення; хозарський юдаїзм був, швидше за все, талмудичним, а в традиції караїзма Талмуд не визнається (єдиною священною книгою є Танах). Історики також звертають увагу на великий хронологічний розрив між зникненням хозар і появою караїмів. Тому більш обґрунтованою виглядає кумано-кипчацька теорія. Так, відомі дослідники-тюркологи останньої третини ХХ ст. М. Артамонов і С. Плетньова у своїх працях зазначали, що єдиним доказом на користь хазарського походження караїмів залишається їхня мова, близька

до половецьких-огузських, з чого і роблять висновок, що хазари-караїми, зберігши свою релігію змішалися з половцями [5, 66, 447; 1, 21, 63, 72;]. Згідно із наступною версією (єврейсько-тюркською) караїми – тюркізовані потомки євреїв, які переселилися до Криму. Ще в другій половині XIX ст. караїмський просвітник І. Казаса відстоював думку, що будь-який етнос складається з об'єднання різних племен, він був противником застосування теорії «кровної чистоти». Саме змішання на певному етапі розвитку тюрко-єврейських етнічних груп і спричинило утворення нового етносу. Цю теорію також називають «синтетичною». Але вона має певні варіанти. Наприклад, згідно з версією А. Фірковича, ізраїльтяни з'явилися на території Криму в VI ст. до н.е. разом з військами перського царя Камбіза, і заснували тут низку міст і фортець, в тому числі фортецю Села Гагіегудім (Юдейський Скала, пізніше – Чуфут-Кале). Ця група єврейського народу сповідувала юдаїзму до талмудичного тлумачення. Опинившись згодом в оточенні тюркомовного населення, вони сприйняли тюркські звичаї й перейшли на розмовну тюркську мову. Потім в Криму з'явилися хазари, які від цих ізраїльтян взяли віру, змішалися з ними та таким чином утворили караїмський етнос [8, 17-18]. Американський тюрколог П. Голден вважав караїмів Східної Європи прикладом «цікавого симбіозу єврейського народу і тюркського світу, точніше, кумано-кипчацького населення середньовічного Криму». Цієї ж точки зору дотримується й спеціаліст з вітчизняного юдаїзму М. Кізілов, який стверджує, що хазари повністю розчинились серед половців та інших кочовиків і не залишили по собі ніяких нащадків. Він вважає, що не варто посилається на застарілі та сумнівні відомості С. Заболотного та С. Вейсенберга, антропологів початку XX ст., які виявили у кримчан показники, що вказували на їхню близькість з турками. Дослідники на цій підставі зробили поспішні, на думку Кізілова, висновки про їх хазарське походження, проігнорувавши загальний контекст кримської історії, і наявність у кримчан семітських ознак [4, 215-216].

Згідно з третьою, власне єврейською концепцією (її автори — представники єврейської історіографії Кунік А., Штрак Г., Гаркаві А. та інші) караїми є місцевою кримською групою євреїв і ведуть своє походження від послідовників доталмудичного юдаїзму, що відкололася в VIII ст. в Багдаді в окрему релігійну секту. Серед аргументів на користь цієї точки зору: юдейська віра, єврейський алфавіт, єврейські імена. Однак зараз семітська теорія різко критикується караїмськими лідерами, в численних сучасних караїмських публікаціях підкреслюється її неприйняття караїмською спільнотою.

У 2003 році Всенародним з'їздом кримських караїмів України було прийняте наступне формулювання самовизначення: «Кримські караї (кримські караїми-тюрки) - корінний народ Криму, об'єднаний спільністю крові, мови та звичаїв, що усвідомлює власну

етнічну індивідуальність, кровну спорідненість з іншими тюркськими народами, самобутність культури та релігійну самостійність, відчуває особливі почуття до Криму, як до історичної батьківщини, виражає дружнє ставлення до інших народів і конфесій, поважає їх самоідентифікацію» [6, 10].

У підсумку зазначимо, що кримські караїми – корінна етноконфесійна група Криму, у формуванні якої, на наш погляд, зіграли свою роль і єврейські, і тюркські чинники. Разом тим, наголошуємо, що це питання потребує подальшого поглибленого вивчення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Артамонов М. И. История хазар. Ленинград, 1962. 447 с.
2. Ельяшевич Б. С. Караимы: Историко-этнографические очерки (1926–1929 гг.). Караимы. Москва, 1944. Кн. 3.
3. Караимская народная энциклопедия. Т. 6. Москва, 2000. С. 7.
4. Кизиллов М. Б. Крымская Иудея: Очерки истории евреев, хазар, караимов и крымчаков в Крыму с античных времен до наших дней. Симферополь : Доля, 2011. 336 с.
5. Плетнева С. А. Хазары. Москва: Наука, 1986. 88 с.
6. Полканова А.Ю. Кримські караїми. Світогляд.-2009. №6. С.10
7. Ровчак Ю. Беседа с Александром Арабаджи, председателем Киевской караимской религиозной общины. *Моя Батьківщина*. 2005. № 33
8. Тюркские народы Крыма: Караимы. Крымские татары. Крымчаки. отв.ред. С. Я. Козлов, Л. В. Чижова. Москва: Наука, 2003. С.17-18
9. Тяглий М. І. Караїми. Енциклопедія історії України [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 2007. Т.4. С. 102-105.

Бельдій Альона

ДОСЛІДНИЦЬКІ ВИМІРИ УСНОЇ ІСТОРІЇ

У розвідці показано значення усної історії для сучасного опрацювання минулого. Проаналізована термінологічна дискусія щодо усної історії. Подана характеристика основного методу усної історичного дослідження – інтерв'ю. Привернуто увагу до двох його форм: індивідуальної та групової.

Ключові слова: *усна історія, метод, інтерв'ю, спогад.*

In investigation the value of verbal history for modern processing of the past is shown. Terminological discussion to verbal history is analyzed. Specification of the main method of oral history research – interview is presented. Attention to two his forms is assigned: individual and group.

Keywords: *oral history, method, interview, reminiscence.*

Усна історія – досить поширений сьогодні напрям соціально-гуманітарних досліджень, який динамічно розвивається і головним предметом якого є суб'єктивний досвід окремої людини. Вона пов'язана з іменем американського історика та публіциста Алана Невінса, який